

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Природничо-економічний факультет
Кафедра географії та методики її викладання

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТА ПРОБЛЕМНИХ
МЕТОДІВ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ»**

Виконала:

студентка 2 курсу, Geo1-M21 групи
спеціальності 014 Середня освіта
(Географія)

Мазурок Інна Олександрівна

Керівник: **Мендерецький В. В.,**

доктор педагогічних наук, професор

Рецензент: **Касіяник І. П.,**

кандидат географічних наук, доцент

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ІНТЕРАКТИВНОГО ТА ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ	6
1.1. Інтерактивні методи навчання	6
1.2. Загальна характеристика проблемного навчання	14
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНОГО ТА ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ	23
2.1. Особливості застосування методів інтерактивного навчання в системі нових освітніх технологій	23
2.2. Технологія проблемного навчання на уроках географії.....	31
РОЗДІЛ 3. РЕАЛІЗАЦІЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ІНТЕРАКТИВНИХ ТА ПРОБЛЕМНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ	38
3.1. Використання проблемних завдань на уроках географії.....	38
3.2. Особливості застосування інтерактивних методів та технологій на уроках географії.....	47
ВИСНОВКИ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	59
ДОДАТКИ.....	64

ВСТУП

Актуальність теми. Завданням сучасної школи є формування гармонійно розвиненої творчої особистості учня. В умовах сучасної школи актуальності набула організація освітнього процесу, який зорієнтовано в першу чергу на особистість учня. Сьогодні перед школою висуваються такі вимоги до випускників: вміння самостійно виконувати завдання; здатність до проектування власної навчальної діяльності; сформованості наукового типу мислення, яке орієнтує на загальнокультурні норми та закономірності взаємодії з навколишнім світом.

Більшість вчених-методистів та вчителів-практиків визнають, що розвиток творчих здібностей школярів та інтелектуальних умінь неможливе без запровадження інтерактивного та проблемного навчання в сучасній школі. Вирішення сучасних завдань освіти не можливе без докорінного перегляду її цілей у нових умовах. На перший план виходить особистість учня, а саме здатність його до «самовизначення та самореалізації», до самостійного прийняття рішень та доведення їх до виконання.

Шкільне навчання має бути збудовано так, щоб випускники могли самостійно ставити і досягати серйозних цілей, вміло реагувати на різні життєві ситуації та вирішувати різного рівня проблеми. Застосування проблемних запитань і завдань на уроках географії в усіх класах спонукає учнів до активної розумової діяльності, використання набутих знань і життєвого досвіду для розвитку нових знань, а також посиленню мотивації, підвищенню інтересу до вивчення географії в школі.

Метою дослідження є обґрунтування, розроблення, реалізація та перевірка ефективності технологій інтерактивного та проблемного навчання на уроках географії в сучасній школі.

Мета дослідження зумовила необхідність виконання таких **завдань**:

1) проаналізувати наукові та методичні праці вчених та вчителів-практиків із проблеми використання технологій інтерактивного та проблемного навчання на уроках географії в сучасній школі;

2) визначити понятійно-термінологічний апарат дослідження й з'ясувати сутність технологій інтерактивного та проблемного навчання;

3) обґрунтувати дидактичні умови управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів в процесі застосування інтерактивних та проблемних методів навчання;

4) розробити структурно-функціональну модель реалізації можливостей використання інтерактивних та проблемних технологій навчання;

5) простежити особливості формування географічної компетентності за допомогою інтерактивного та проблемного навчання та їх вплив на ефективність пізнавальної діяльності учнів.

Об'єкт дослідження – освітній процес з географії у сучасному загальноосвітньому закладі.

Предмет дослідження – особливості використання методик інтерактивного та проблемного навчання на уроках географії.

Методологічною основою дослідження є теорія пізнання та її основні методологічні принципи (історизм, системність, об'єктивність, науковість, взаємозв'язок явищ); теорія особистості та її розвиток в процесі навчання і виховання, концепція інтерактивного підходу до організації навчально-пізнавальної діяльності; теорія розвивального навчання; дидактичні ідеї проблемного підходу до навчання; концепції диференціації, гуманізації та демократизації навчально-виховного процесу; основні положення Національної доктрини розвитку освіти.

Для досягнення поставленої мети, виконання завдань, застосовувався комплекс методів дослідження, а саме:

- теоретичні: системний аналіз, порівняння, узагальнення основних положень проблеми дослідження на основі вивчення психолого-педагогічної і науково-методичної (монографічної, навчальної та періодичної) літератури, змісту курсів географії загальноосвітніх закладів, нормативної документації (освітніх та галузевих стандартів, навчальних програм, законодавчих актів стосовного загальноосвітніх закладів);

- емпіричні: вивчення та узагальнення вітчизняного і зарубіжного досвіду, спостереження за навчальним процесом, оцінювання результатів дослідження і обґрунтування висновків;

- діагностичні методи (бесіди, опитування, анкетування і тестування), обсерваційних методів (спостереження за діяльністю учнів з метою виявлення стану проблеми дослідження в педагогічній теорії і практиці, рівня готовності учнів до самостійної діяльності, готовності учителів до запровадження нових навчальних технологій).

Наукова новизна дослідження::

а) розкрито психолого-педагогічні особливості формування географічної компетентності школярів за допомогою інтерактивних та проблемних методів навчання;

б) виявлено умови підвищення результативності управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів при використанні інтерактивних та проблемно орієнтованих технологій навчання;

в) встановлено шляхи ефективного використання проблемно орієнтованих та інтерактивних технологій формування географічної компетентності школярів у сучасних загальноосвітніх закладах.

Практичне значення дослідження полягає у можливості його використання в освітньому процесі під час вивчення географії в сучасній школі.

Структура та обсяг роботи. Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел (53 найменування) та додатків. Робота проілюстрована 3 рисунками. Загальний обсяг роботи – 62 сторінки.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження методичних особливостей використання інтерактивних та проблемних методів навчання на уроках географії, дало змогу сформулювати висновки та рекомендації, що надають можливість вирішення основних завдань роботи відповідно до поставленої мети.

1. На основі аналізу психолого-педагогічної, науково-методичної літератури досліджено стан проблеми використання технологій інтерактивного та проблемного навчання на уроках географії в сучасній школі.

2. Встановлено термінологічно-понятійну базу дослідження й з'ясовано сутність технологій інтерактивного та проблемного навчання в умовах компетентнісного підходу до навчання.

3. Обґрунтовано дидактичні умови управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів в процесі застосування інтерактивних та проблемних методів навчання.

4. Розроблено структурно-функціональну модель реалізації можливостей використання інтерактивних та проблемних технологій навчання.

5. Простежено особливості формування географічної компетентності за допомогою інтерактивного та проблемного навчання та їх вплив на ефективність пізнавальної діяльності учнів.

В цілому можна зазначити, що в результаті написання магістерської роботи ми з'ясували важливість та особливості застосування технологій інтерактивного та проблемного навчання на уроках географії в сучасній школі.

При проблемному навчанні діяльність вчителя полягає в тому, що, даючи пояснення тому чи іншому поняттю, він створює проблемні ситуації, аналізуючи які учні самостійно роблять висновки та узагальнення, формують означення понять, правила або самостійно застосовують відомі їм знання у новій ситуації. В результаті у учнів виробляються навички розумових операцій; розвивається увага, воля, творча уява, формується здатність висувати нові ідеї та обґрунтовувати їх. Таке навчання дає можливість

вчителю варіювати навчальний матеріал та прийоми викладання.

Переконались, що інтерактивне навчання – це насамперед діалогове спілкування між вчителем і учнем. Тому необхідно організовувати навчальний процес таким чином, щоб практично всі учні виявлялися залученими в процес пізнання. Спільна діяльність учнів у процесі освоєння навчального матеріалу означає, що кожний вносить свій внесок, йде обмін знаннями, ідеями, способами діяльності. В умовах доброзичливості, взаємної підтримки учні одержують не тільки знання, але йде і розвиток пізнавальної діяльності, що переводить її на більш високі форми співробітництва. Інтерактивні технології навчання базуються на використанні методологічної системи, основу якої становлять активні методи навчання, що забезпечують формування особистісно та соціально значущих якостей учнів через інтерактивізацію учасників за рахунок спеціально створених умов навчального середовища.

Проблемна діяльність з використання інтерактивних технологій навчання сприяє отриманню позитивних результатів та якісному засвоєнню знань, а також у розумовому розвитку учнів. В роботі простежено особливості організації такого виду навчально-пізнавальної діяльності, а також можливості розвитку критичного, творчого та логічного мислення, що виражається у чіткому підборі різних за формою та структурою й змістом завдань та конкретних вправ.

Формування географічно компетентної особистості учня за допомогою проблемного навчання проявляється у набутті досвіду творчої діяльності. Головною вимогою до розроблених технологій навчання має бути забезпечення постійної модернізації, яка давала б можливості застосовувати їх до вивчення навчальних дисциплін з урахуванням рівня підготовленості учнів, кваліфікації учителів та матеріально-технічної бази освітньої установи.

Всі складові розробленої методичної системи об'єднуються й актуалізуються на основі належної підготовленості учителів, яким належить визначальна роль у освітньому процесі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агранович М. П., Кондрашов П. П. Індикатори якості освіти. Директор школи. 2007. №5. С.5-16.
2. Андрєєва Е. М. Проблемне навчання географії // Географія в школі. 2008. № 7. С. 56-58.
3. Бахмутский А. Є., Кондракова І. Е., Пісарєва С. А. Оцінка діяльності сучасної школи: Навчальний посібник. К. : АПК і ППРО, 2009. 72 с.
4. Бут А. Я. Формування в учнів умінь розв'язувати проблемні завдання з географії. Рідна школа. 2001. №12. С.48-49.
5. Вітенко І., Марцинишин В. Практичні роботи з географії України. – Тернопіль, 1999. 35 с.
6. Вороженкіна О. М. 100 цікавих ідей для проведення уроку. Х.: Вид. група «Основа», 2011. 287 с.
7. Врублевська М. О. Секрети успішного уроку географії: [Навч.-метод. посіб.]. - Х.: Вид. група "Основа", 2005. - 141 с.
8. Герасим'юк Т. О. Особливості засвоєння методів та технологій на уроках географії. Географія. 2009. № 22.
9. Гілецький Й. Р. Теоретичні засади формування змісту загальної географічної освіти. Географія та основи економіки в школі. 2002. №2. С. 18-21.
10. Грабовський А. Інтерактивні технології навчання в підготовці майбутніх вчителів. Шлях освіти. 2007. № 3(45). С. 35-47.
11. Грінченко О. І. Модернізація змісту шкільної географічної освіти на сучасному етапі. Проблеми безперервної географічної освіти і картографії. КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти». Х., 2013. С. 14-17.
12. Географія. Уроки за новою програмою: [посібник] / Анжеліка Бервінова; [упоряд. В. М. Серебряй]. Київ: Ред. газ. природн.-мат. циклу, 2014. 125 с.
13. Державна національна програма: Освіта Україна ХХІ століття. К.: Райдуга, 1994. 49 с.
14. Державний стандарт загальної середньої освіти. Освітня галузь «Природознавство»: проект / авт. С. У. Гончаренко, О. І. Ляшенко, Ю. І. Мальований, О. Я. Савченко, О. І. Бугайов. Київ : Генеза, 1997. 54 с.
15. Довгань Г. Д. Інтерактивні технології на уроках географії: [Навч.-

метод. посіб.] Х.: Вид. група "Основа", 2005. 126 с.

16. Закон України "Про загальну середню освіту". Освіта України. Нормативно-правові документи. К.: Міленіум, 2002. С. 103-126.

17. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / Автор-укладач Н. П. Паволокова. Х.: Вид. група «Основа», 2009. 176 с.

18. Інтерактивні методи навчання: навч. посібник / (П. Шевчук, П.Фенрих). Щецін: WSAP, 2005. С. 7-23.

19. Інтерактивні технології. Сучасні шкільні технології : [упоряд. : І. Рожнятовська, В. Зоц]. К. : Ред. загальнопед. газ., 2004. Ч. 1. С. 5–30.

20. Касіяник І. П., Мендерецький В. В., Мисько В. З. Методика навчання географії (теоретичний аспект). Кам'янець-Под. : ТОВ «Друкарня «Рута», 2020. 234 с.

21. Коберник С. Г. та ін.. Методика викладання географії в школі: Навчально-методичний посібник. К. : Стафед-2, 2000. 320 с.

22. Концепція навчання географії України в основній та старшій школі / за заг. ред. д-ра пед. наук О. М. Топузова та канд. пед. наук О.Ф. Надтоки. К.: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 56 с.

23. Концепція розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти): схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 05 серп. 2020 р. № 960-р. Урядовий портал: єдиний веб-портал органів виконавчої влади України.

24. Корнєєв В. П. Методика вивчення географії материків і океанів. Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2004. 308 с.

25. Кремень В. Г. Модернізація системи освіти як важливий чинник інноваційного розвитку держави. Освіта України, 2003.

26. Лов'янова, І. В. Інтерактивне навчання як форма педагогічної взаємодії у системі "учитель-учень". ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка (12). Львів. 2003. С. 111-113.

27. Малая О. І. Інтерактивні та ігрові форми навчання на уроках географії. Географія, краєзнавство, туризм. 2002. №3.

28. Масляк П., Тищенко П. Географія України. К.: Зодіак-Еко, 2000. 143 с.

29. Махмутов М. І. Теорія та практика проблемного навчання. К.:

Книжкове вид-во. 1972. 551 с.

30. Методика навчання географії в загальноосвітніх навчальних закладах: [Навчально-методичний посібник] / Кобернік С.Г., Коваленко Р.Р., Скуратович О.Я.; За редакцією С.Г. Коберніка. Навч. книга, 2005. 319 с.

31. Національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ столітті. Освіта України. 2001. № 29. С. 4-6.

32. Освітні технології: Навч.-метод, посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.; За заг. ред. О. М. Пехоти. К.: А.С.К., 2001. 256 с.

33. Павленко В. В. Проблемне навчання: становлення, сутність, перспективи. Цілі та результати освітніх реформ: українсько-польський діалог: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 15-16 травня 2013 р., м. Київ, ун-т ім. Б.Грінченка; за заг. ред. Огнев'юка В.О. Хоружа, С.О. Сисоева, Т. Левовицький, Е. Хофман]. К.: Київ. ун-т Б. Грінченка, 2013. 204 с. С.126-134.

34. Падалка О. С. та ін. Педагогічні технології. Навчальний посібник. - К: Українська енциклопедія, 1995. 97 с.

35. Панчешнікова Л. М., Андреев Н. В. та ін. Проблемне завдання з географії // Географія в школі. 2009. №1. С. 32–37.

36. Педагогічний пошук / укл. І. М. Баженова. К.: Педагогіка, 1987. 87 с.

37. Перспективні педагогічні технології в шкільній освіті: Навчальний посібник / За заг. ред. С.П. Бондар. Рівне, Редакційно-видавничий центр "Тетіс" Міжнародного університету "РЕГІ", 2003. 200 с.

38. Пометун О. І. Інтерактивні технології навчання: Наук.-метод. посібн. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. К.: А.С.К., 2004. 192 с.

39. Пометун О. Технологія інтерактивного навчання як інноваційне явище. Рідна школа. 2007. № 5. С. 46–49.

40. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко; за ред. О. І. Пометун. К.: А.С.К., 2004. 192 с.

41. Понурова Г. А. Проблемний підхід в навчанні географії в середній школі. К: Радянська школа, 1992. 120 с.

42. Придатко О. В., Ренкас А. Г. Дослідження ефективності та аспекти впровадження інтерактивних засобів навчання в організацію навчального

процесу. Збірн. наук. праць ЛДУ. Львів. 2010. 78 с.

43. Селевко Г.К. Сучасні освітні технології: Навчальний посібник. К.: Народна освіта, 1998. 125 с.

44. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: науково-методичний посібник / О.І. Пометун, А.В. Пироженко ; ред. О.І. Пометун. К. : А.С.К., 2004. С. 8-24.

45. Топузов М. С., Топузов О. М. Проблемний підхід у навчанні географії в школі // Навч.-метод. посібник. К.: КДПУ ім. М. Драгоманова, 1995. 139 с.

46. Топузов О. М. Проблемне навчання географії в школі: теорія і практика: Монографія. К.: Фенікс, 2007. 304 с.

47. Топузов О. М. Проблемне навчання в процесі вивчення географії. Рідна шк. 2002. №12. С.33-35.

48. Топузов О. М. Технологія проблемного навчання географії на сучасному етапі. Гуманізація навчально-виховного процесу: Зб. наук. праць. Вип. ХХУІІІ. Слов'янськ.: Видав. центр СДПУ, 2005. С.141-147.

49. Шипович Є. Й. Методика викладання географії. К. : Вища школа, 1981. 174 с.

50. Шляхи підвищення ефективності уроку географії. Посібник для вчителя / Упоряд. О.Я. Скуратович. К: Радянська школа, 1991. 132 с.

51. Шоробура І. М. Шкільна географічна освіта: історія, проблеми, перспективи. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2005. 160 с.

52. Шищенко П. Г. Географія: Україна і світ. К., 2008. 136 с.

53. Яськова А.О. Використання інтерактивних методів у викладанні географії. Географія. 2006. № 3. С. 1-8.